

Hans-Jürgen Kämpfert, *Naturwissenschaft am Unterlauf der Weichsel. Einrichtungen und Persönlichkeiten*, Nicolaus-Copernicus-Verlag, Münster/Westfalen 2020, ss. 396, ISBN 978-3-924238-58-2.

Książka Hansa-Jürgena Kämpferta, której tytuł w polskim przekładzie brzmiałby „Przyrodoznawstwo na ziemiach położonych w dolnym biegu Wisły¹. Instytucje i osobistości” – gdyż autor skupia się w niej na wybranych osobach, które określa jako wybitne, wpływowe i ważne – to antologia 42 dłuższych i krótszych artykułów oraz biogramów, jakie wychodziły spod jego pióra przez ostatnie półwiecze. Publikacja została podzielona na trzy części dotyczące instytucji naukowych i naukowo-edukacyjnych działających w Gdańsku do zakończenia drugiej wojny światowej (trzy artykuły), wybranych kierunków badań przyrodniczych podejmowanych nad Motławą do roku 1945 (również trzy teksty) oraz życia i działalności wybranych uczonych związanych z terytorium Prus Królewskich, a następnie Prus Zachodnich (36 artykułów). W rezultacie na antologię składają się zarówno przedruki prac starszych (z których tylko część uzupełniono nowymi materiałami i ustaleniami), jak i prace dotąd niepublikowane.

Ze wstępu (s. IX–XI) dowiadujemy się, że mamy do czynienia z publikacją historyka-amatora, który podczas studiów matematycznych na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. zaczął interesować się dziejami matematyki i przyrodoznawstwa, a następnie skierował uwagę na działalność przyrodoznawców związanych z ziemią położoną w dolnym biegu Wisły, w szczególności z Gdańskiem, miastem, z którego pochodzi jego rodzina (s. X). I tak, Kämpfert stwierdza w *Przedmowie*: „Badania i prace [owych uczonych – K.P.-F.] zacząłem podziwiać”, później zaś „zbierałem fakty, literaturę przedmiotu oraz [różne – K.P.-F.] pisma i opracowania (*Schriften*), a następnie rozpocząłem pisanie i publikowanie drobnych artykułów-esejów (*Aufsätze*) na temat ich życia i działalności” (s. IX). Podczas lektury antologii rzeczywiście widać, że ma się do czynienia z pracą miłośnika/amatora tudzież antykwarysty/kolekcjonera, który na poziomie lokalnym gromadzi fakty z zakresu interesujących go zagadnień, bez ich krytycznej analizy czy osadzania w szerszym kontekście badawczym. Autor z rzadka odwołuje się także do materiałów źródłowych, zarówno drukowanych, jak i rękopiśmiennych, co dotyczy przede wszystkim źródeł wczesnonowoczesnych. Przykładowo, przypominając działalność Israela Conradiego i jedną z jego najslawniejszych rozpraw, *De frigoris natura et effectibus*, Kämpfert stwierdza, że ma do czynienia z „trudnym dziś do czytania” tekstem nowołacińskim (s. 162). W rezultacie w większości esejów i biogramów poświęconych epokom wcześniejszym widać jego braki warsztatowe; autor bazuje bowiem na (wybiórczej) literaturze przedmiotu, wskutek czego jego ustalenia mają niekiedy charakter przyczynkarski. Co więcej, brak

¹ Ponieważ geograficznie dolny bieg Wisły zaczyna się od ujścia Narwi a kończy na ujściu do Bałtyku, *Unterlauf* w pracy Kämpferta oznacza odcinek rzeki od Torunia do ujścia do Morza Bałtyckiego.

znajomości podstawy źródłowej powoduje zakłopotanie, błędy i przeinaczenia. Tylko tytułem przykładu podać można, że w 1769 r. Johann Ludwig Kulmus zostaje, zdaniem Kämpferta, mistrzem akuszerskim (s. 99), choć stanowisko to stworzono dopiero w 1781 r.² Z kolei w 1677 r. Israel Conradi jest inicjatorem założenia pierwszego towarzystwa naukowego w Gdańsku (s. 161–163), podczas gdy byli nimi najprawdopodobniej Johannes Schmiedt i Georg Seger³. Gdy zaś w tekście pojawiają się informacje o założonym w 1720 r. *Societas Litteraria* (s. 164), brakuje nawiązań do edycji jego statutu wydanego drukiem przez Włodzimierza Zientarę w 1991 r.⁴

Jak zauważył sam autor, głównym celem jego książki jest z jednej strony „uzyskanie wglądu w życie i dzieło [interesujących go – K.P.-F.] uczonych oraz działalność instytucji badawczych na obszarze położonym w dolnym biegu Wisły”. Z drugiej zaś strony „wzbudzenie zrozumienia dla opisywanych [przezeń – K.P.-F.] osiągnięć z zakresu nauk przyrodniczych, jak również wywołanie podziwu, a nawet zachwytu nad rozległością pól problemowych podejmowanych przez wspomniane osobistości [tzn. uczonych – K.P.-F.], nad mnogością ich osiągnięć naukowych i po wielokroć wręcz niewiarygodnym podejściem badawczym, a także [ponoszonymi przez nie – K.P.-F.] nakładami materialnymi” (s. X). Rzeczywiście, autor podziwia bohaterów swej książki bez względu na to, czy żyli oni w XVII w. i byli członkami *respublica litteraria*, czy w trudnym wieku XX i zostali oskarżeni o zbrodnie wojenne, a następnie zrehabilitowani.

Zakres chronologiczny antologii obejmuje okres „od końca średniowiecza do czasu ucieczki i wypędzenia pod koniec drugiej wojny światowej. W ten sposób, na przykładzie Gdańska i Prus Zachodnich”, jak Kämpfert podkreśla, „ukazane zostaje, jak bogaty wkład kulturowy i naukowy miały w tym okresie niemieckie prowincje wschodnie” (s. X). Przyjęcie przez autora jako cezury końcowej lat 1944–1945 nie może dziwić, gdyż Gdańsk jest jego miastem rodzinnym, w którym przeżył wczesne dzieciństwo (s. IX). W rezultacie nawiązanie do zagadnienia wysiedleń Niemców z Prus Zachodnich będzie powracać w książce kilkakrotnie i w różnych kontekstach. Uwidocznili się także nieznanymi prac powojennej historiografii polskiej o interesujących go zagadnieniach, co dotyczy zarówno publikacji powstających w PRL-u, jak i po roku 1989, oraz historiografii zachodnioeuropejskiej innej niż niemiecka.

W kontekście tym nie dziwi także stwierdzenie z *Przedmowy*, że również wcześniejsze publikacje autora, z lat osiemdziesiątych XX w., tak jak nowo wydana antologia poświęcone przede wszystkim nauce gdańskiej, zostały wydane drukiem głównie dlatego, że brakowało publikacji przeglądowych (*zusammenfassende Darstellungen*)

² Katarzyna PĘKACKA-FALKOWSKA, Bartosz DRZEWIECKI, *Projekt porządku akuszerskiego Towarzystwa Przyrodniczego w Gdańsku (Naturforschende Gesellschaft) z 1781 r.*, *Medycyna Nowożytna*, t. 25: 2019, z. 2, s. 50–51, DOI: <https://doi.org/10.4467/12311960MN.19.015.11834>.

³ Klementyna BILIKIEWICZ, Tadeusz BILIKIEWICZ, *Collegium Medicum w Gdańsku. Pierwsza na ziemiach polskich izba lekarska*, Kraków 1948, s. 39–41. Wydaje się, że zamieszczona przez Bilikiewiczów transkrypcja *Adumbratio legum futuri Collegii Medici Gedanensis* stanowi nie tyle statut planowanego kolegium medycznego, co zamysłanego towarzystwa badawczego nawiązującego do Akademii Ciekawych Natury (*Academia Naturae Curiosorum*).

⁴ Włodzimierz ZIENTARA, *Statut gdańskiego towarzystwa naukowego Societas Litteraria*, *Zapiski Historyczne*, t. 56: 1991, z. 1, s. 77–92.

na temat przyrodnawców działających w Prusach Królewskich i Prusach Zachodnich (s. IX). Jest to stwierdzenie z punktu widzenia polskiego odbiorcy o tyle dziwne, o ile w polskim piśmiennictwie od lat pięćdziesiątych XX w. ukazywały się liczne prace naukowe – zarówno monografie, jak i artykuły – dotyczące zoologii⁵, botaniki⁶, medycyny⁷ itp. w Prusach Królewskich.

Kim zatem będzie modelowy odbiorca nowo wydanej antologii prac Kämpferta, ponieważ zawiedzie ona profesjonalnych historyków nauki. Jak zauważa sam autor, jego publikacja jest kierowana do „czytelnika przyjaźnie nastawionego i zainteresowanego [poruszaną przezeń problematyką – K.P-F.]” (s. IX). Autor stwierdził zresztą, że zawarte w monografii eseje mają być – po pierwsze – łatwe w odbiorze, tak aby trafić do możliwie szerokiego grona odbiorców; w rezultacie książka ma charakter popularyzatorski tudzież popularnonaukowy. Po drugie, w esejach miano podkreślić ściśle powiązanie omawianych w nich osób i instytucji z ziemiami leżącymi w dolnym biegu Wisły, co do tej pory, jak autor stwierdził, nie wybrzmiało dość silnie. Praca ta miała zatem przypomnieć o utraconej tożsamości kulturowej omawianego regionu. Po trzecie wreszcie, poszczególne rozdziały miały zachęcić czytelników do podjęcia dalszych badań nad dziejami przedstawianych instytucji i uczonych, gdyż przy każdym z tekstów autor podał krótki wykaz literatury przedmiotu z (zazwyczaj niepełnym) przeglądem prac napisanych przez bohaterów jego artykułów.

W pierwszej części monografii Kämpfert zarysował działalność założonego w 1558 r. gdańskiego gimnazjum akademickiego, działającego od 1743 r. Towarzystwa Przyrodniczego (Naturforschende Gesellschaft) oraz ustanowionej w 1904 r. Wyższej Szkoły Technicznej w Gdańsku (Technische Hochschule Danzig). Obok przypomnienia źródeł powstania wymienionych instytucji, ich poprzedników, głównych nurtów działalności i najważniejszych przedstawicieli, autor omówił także ich losy i/lub aktywność ich spadkobierców po zakończeniu drugiej wojny światowej. Przykładowo: Kämpfert przypomniał o powojennej działalności wydawniczej dawnych uczniów gdańskiego Gimnazjum Miejskiego (Städtisches Gymnasium Danzig) i ich potomków, mającej na celu upamiętnienie wspomnianej szkoły (s. 9); o niezgodzie dużej części dawnych gdańszczan na przekazanie przez Senat Bremeński zasobu ewakuowanej biblioteki Naturforschende Gesellschaft do zbiorów Biblioteki Politechniki

⁵ Zob. np. Zygmunt FEDOROWICZ, *Zoologia w Gdańsku w stuleciach XVII i XVIII*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968; idem, *Mowa Jerzego Forstera wygłoszona 2 lutego 1785 roku w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wilnie pt. Limites Historiae naturalis*, Wrocław–Warszawa 1961; *Prace o czerwcu polskim – De Cocco polonico opera, 1731–1733–1750*, opr. Halina WERNERÓWNA, Zbigniew KAWECKI, tł. Irena MOŹDŻEŃSKA, Wrocław 1969.

⁶ Zob. np. Tadeusz SULMA, Zofia SCHWARZ, *Z dziejów botaniki na Pomorzu Gdańskim, cz. 2: Rozwój botaniki w Gdańsku w dobie Oświecenia*, Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria B, z. 27: 1977, s. 63–118; i idem, *Z dziejów botaniki na Pomorzu Gdańskim*, Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria B, z. 14: 1968, s. 25–74.

⁷ Zob. np. Stanisław SOKÓŁ, *Medycyna w Gdańsku w dobie Odrodzenia*, Wrocław 1960; idem, *Historia gdańskiego cechu chirurgów*, Wrocław 1958; K. BILKIEWICZ, T. BILKIEWICZ, op. cit., passim.

Gdańskiej i – w rezultacie – o odnowieniu działalności ww. towarzystwa w Republice Federalnej Niemiec w 1993 r. (s. 31–32)⁸; wreszcie opisał działalność dawnych studentów i nauczycieli Wyższej Szkoły Technicznej w Gdańsku (s. 45–47) na terenie RFN po roku 1945. Ze względu na bogate tradycje medycyny gdańskiej w okresie wczesnonowożytnym i liczną reprezentację medyków w Naturforschende Gesellschaft dziwi nieobecność w tej części książki jeszcze jednej gdańskiej instytucji edukacyjnej, mianowicie założonej w 1935 r. Staatliche Akademie für Praktische Medizin zu Danzig. Badania nad jej działalnością naukową i składem osobowym podejmują aktualnie dwaj lekarze, pasjonaci historii medycyny, Michał von Grabowski i Thaddäus Zajackowski⁹, oraz pojedynczy historycy polscy¹⁰.

Kolejna część antologii koncentruje się na trzech wybranych obszarach problemowych podejmowanych przez gdańszczyzan przez kilka stuleci, mianowicie na dziejach bursztynu, analizie zmian pogody oraz badaniach z zakresu medycyny teoretycznej i praktycznej. W eseju poświęconym studiom nad bursztynem Kämpfert przypomina najważniejsze publikacje dawnych naturalistów pruskich, przede wszystkim gdańskich, poświęconych sukcynitowi (tj. bursztynowi bałtyckiemu) oraz działalność takich kolekcjonerów wczesnonowożytnych, jak Jacob i Johann Philipp Breynéowie, Nathanael i Christian Sendelowie, Daniel Heinrich Paschke, Jacob Theodor Klein czy Johann Peter Ernst von Scheffler. Ponadto autor omówił dzieje dziewiętnastowiecznych pruskich kolekcji bursztynu, m.in. zbiorów Georga Berendta, oraz prace i działalność zainteresowanych sukcynitem takich przyrodników XIX i XX stulecia, jak Franz Anton Menge czy dyrektor Zachodniopruskiego Muzeum Prowincjonalnego w Gdańsku Hugo Conwentz. Rozdział ten stanowi dobre zarysowanie zagadnienia kolekcjonerstwa bursztynu nad Motławą i może być punktem wyjścia do dalszych badań; w rezultacie będzie użyteczny dla czytelników zainteresowanych bursztynnictwem, muzealnictwem i geologią. Podobny charakter ma esej *Wind und Wetter im alten Danzig. Klimaforschung in der Danziger Naturforschenden Gesellschaft*. Obok działalności Michaela Christopha Hanowa, Gottfrieda Reygera czy Johanna Gottfrieda Kleefeldy, uczonych zajmujących się długoletnimi pomiarami pogody nad Motławą, Kämpfert przypomina także aktywność Daniela Gabriela Fahrenheita w Gdańsku i Amsterdamie. W eseju tym brakuje

⁸ Co należy podkreślić, wszystkie przekazane materiały są dostępne on-line w wolnym dostępie na stronach Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. Część rękopisów ze zbiorów biblioteki Naturforschende Gesellschaft znajduje się także w niemieckich bibliotekach uniwersyteckich oraz w rękach prywatnych kolekcjonerów. Zob. np. Katarzyna PĘKACKA-FALKOWSKA, *Nathanael Jacob Gerlach i Christian Gabriel Fischer w Północnych Niderlandach. Zapomniane źródło do dziejów medycyny i przyrodoznawstwa w Zjednoczonych Prowincjach późnych lat 20. XVIII w. – część I*, *Medycyna Nowożytna*, t. 26: 2020, z. 2, s. 164–165, DOI: <https://doi.org/10.4467/12311960MN.20.016.13358>.

⁹ Zob. np. Michał VON GRABOWSKI, *Biografie profesorów Medizinische Akademie Danzig (MAD) 1935–1945*, *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, t. 78: 2015, s. 57–74; Thaddäus ZAJACKOWSKI, *History of education in medicine and surgery, first hospitals – development of urology in Danzig/Gdańsk*, *Annales Academiae Medicae Stetinensis*, t. 60: 2014, z. 1, s. 118–133.

¹⁰ Zob. np. Bartłomiej SIEK, *Świętujemy trzecie ćwierćwiecze*, [cz. 1–10], *Gazeta GUMed*, 2020–2021, *passim*.

jednak odniesień do badań z zakresu klimatologii historycznej, w których korzystano z materiałów zebranych przez trzech pierwszych z wymienionych uczonych, i które ukazały ich badania w szerszym kontekście filozoficzno-społeczno-naukowym, dostarczając wielu informacji na temat dawnych praktyk oraz technik pomiarowych¹¹. Ostatni esej w drugiej części publikacji, opublikowany po raz pierwszy w 1998 r., poświęcono z kolei badaniom z zakresu medycyny prowadzonym przez członków Towarzystwa Przyrodniczego do końca lat trzydziestych XX w. W pierwszym zdaniu tego tekstu autor *explicito* stwierdził, że „poza dwoma opracowaniami ([Harry’ego – K.P.-F.] Scholza i [Paula – K.P.-F.] Schroedera oraz Kämpferta), [inne – K.P.-F.] publikacje na temat historii medycyny w Gdańsku były mi dotąd nieznanne” (s. 93). Jest to stwierdzenie co najmniej dziwne, zważywszy na to, że przed 1998 r. silnie osadzone w materiale źródłowym prace o gdańskiej medycynie opublikowali m.in. Stanisław Sokół oraz Tadeusz i Klementyna Bilikiewiczowie. Obok działalności gdańskich medyków XVII w., m.in. Israela Conradię, Johannes Schmieđta czy Ernsta Gottfrieda Heysego, Kämpfert przypomina twórczość takich lekarzy XVIII stulecia, jak Heinrich Jacob de la Motte, Johann Eilhard Reinick czy Johann Ludwig Kulmus. Następnie skupia się na działalności badawczej, publikacyjnej i organizatorskiej dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych lekarzy znad Motławy, m.in. Erwina Lieka. Czytelnik zainteresowany działalnością Naturforschende Gesellschaft do 1820 r. powinien jednak sięgnąć do prac Marca Banditta, które wykorzystują także polską literaturę przedmiotu oraz korzystają z szerokiego przekroju źródeł rękopiśmiennych i drukowanych, dostarczając głębokiego wglądu w działalność (również medyczną) tego zrzeszenia i jego członków¹².

Na część trzecią omawianej antologii składają się natomiast biogramy uczonych (zarówno pojedynczych osób, jak i całych rodzin) działających w Prusach Królewskich i Prusach Zachodnich lub stamtąd się wywodzących. Niekiedy są to krótkie, dwustronicowe notki, jak w przypadku biogramu Maxa Wiena i Ernsta Brandenburga, niekiedy kilkustronicowe eseje, jak w przypadku opisanie działalności rodziny Gralathów, Nathanaela Mattheausa von Wolffa i Hugona Conwentza. Obok omówienia aktywności Mikołaja Kopernika, Heweliusza czy Forsterów pojawiają się tutaj niewielkie studia poświęcone badaczom, których nazwiska zasygnalizowano w pierwszych dwóch częściach monografii (m.in. E. G. Heyse, D. G. Fahrenheit, I. Conradi), oraz takim, o których działalności autor wcześniej nie wspominał (m.in. Emil von Behring, Kurt

¹¹ Zob. np. Janusz FILIPIAK, Rajmund PRZYBYŁAK, Piotr OLIŃSKI, *The longest one-man weather chronicle (1721–1786) by Gottfried Reyger for Gdańsk, Poland as a source for improved understanding of past climate variability*, International Journal of Climatology, vol. 39: 2019, no. 2, s. 828–842, DOI: <https://doi.org/10.1002/joc.5845>; Rajmund PRZYBYŁAK, Janusz FILIPIAK, Piotr OLIŃSKI, *Obserwacje meteorologiczne Gottfrieda Reygera w Gdańsku w latach 1722–1769 i ich przydatność do badań zmian klimatu*, Przegląd Naukowy. Inżynieria i Kształtowanie Środowiska, nr 66: 2014, s. 360–375.

¹² Marc BANDITT, *Peter Ernst von Scheffler (1739–1810). Ein Mediziner und Mineraloge zwischen Danzig und Warschau*, Biuletyn Polskiej Misji Historycznej, nr 16: 2021, s. 153–189, DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/BPMH.2021.006>; idem, *Gelehrte – Republik – Gelehrtenrepublik. Der Strukturwandel der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig 1743 bis 1820 und die Danziger Aufklärung*, Wiesbaden 2018.

Waldemar Tank, Werner von Braun). Teksty te mają jednak charakter właściwy tzw. *historical notes* i *pioneers* publikowanym w czasopismach z zakresu nauk medycznych, przyrodniczych i technicznych. Ponadto, w przypadku biogramów uczonych XVII i XVIII stulecia, jest to biografistyka pozbawiona szerszego kontekstu, nieuporządkowana i częstokroć przyczynkarska, w której brakuje odniesienia do nowszej literatury przedmiotu.

Podsumowując, ocena antologii Kämpferta jest niejednoznaczna. Tak jak bronią się jego eseje poświęcone działalności uczonych żyjących w XIX i pierwszej połowie XX w., tak rozczarowują rozdziały poświęcone *Gelehrte* epok dawniejszych. Razi przemilczanie istnienia powojennych publikacji historyków polskich i zagranicznych oraz brak uzupełnienia bibliografii poszczególnych artykułów o publikacje, które ukazały się w ostatnim trzydziestoleciu. W 2000 r. Karin Friedrich w *Innych Prusach* stwierdziła, że w Republice Federalnej Niemiec „po roku 1945 historię Prus Królewskich, czyli Polskich, pozostawiono na łasce laików [...]”¹³. To, czy (a jeśli tak, to w jakim stopniu) nowo wydana książka Kämpferta jest egzemplifikacją tezy Friedrich sprzed lat, muszą ocenić sami czytelnicy.

Katarzyna Pękacka-Falkowska*

<https://orcid.org/0000-0003-2068-7957>

BIBLIOGRAFIA

- Banditt, Marc. *Gelehrte – Republik – Gelehrtenrepublik. Der Strukturwandel der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig 1743 bis 1820 und die Danziger Aufklärung*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2018.
- Banditt, Marc. “Peter Ernst von Scheffler (1739–1810). Ein Mediziner und Mineraloge zwischen Danzig und Warschau.” *Biuletyn Polskiej Misji Historycznej* 16 (2021): 153–189. <http://dx.doi.org/10.12775/BPMH.2021.006>.
- Bilikiewicz, Klementyna and Tadeusz Bilikiewicz. *Collegium Medicum w Gdańsku. Pierwsza na ziemiach polskich izba lekarska*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948.
- Fedorowicz, Zygmunt. *Mowa Jerzego Forstera wygłoszona 2 lutego 1785 roku w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wilnie pt. Limites Historiae naturalis*. Wrocław, Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961.
- Fedorowicz, Zygmunt. *Zoologia w Gdańsku w stuleciach XVII i XVIII*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1968.
- Filipiak, Janusz, Rajmund Przybylak and Piotr Oliński. “The longest one-man weather chronicle (1721–1786) by Gottfried Reyger for Gdańsk, Poland as a source for

¹³ Karin FRIEDRICH, *Inne Prusy. Prusy Królewskie i Polska między wolnością a wolnościami (1569–1772)*, tł. Grażyna WALUGA, Poznań 2005, s. 18–19.

* Katedra i Zakład Historii i Filozofii Nauk Medycznych, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

✉ pekackafalkowska@ump.edu.pl

- improved understanding of past climate variability.” *International Journal of Climatology* 39/2 (2019): 828–842. <https://doi.org/10.1002/joc.5845>.
- Friedrich, Karin. *Inne Prusy. Prusy Królewskie i Polska między wolnością a wolnościami (1569–1772)*. Translated by Grażyna Waluga. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2005.
- Grabowski von, Michał. “Biografie profesorów Medizinische Akademie Danzig (MAD) 1935–1945.” *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny* 78 (2015): 57–74.
- Kämpfert, Hans-Jürgen. *Naturwissenschaft am Unterlauf der Weichsel. Einrichtungen und Persönlichkeiten*. Münster/Westfalen: Nicolaus-Copernicus-Verlag, 2020.
- Pękacka-Falkowska, Katarzyna and Bartosz Drzewiecki. “Projekt porządku akuserskiego Towarzystwa Przyrodniczego w Gdańsku (Naturforschende Gesellschaft) z 1781 r.” *Medycyna Nowożytna* 25/2 (2019): 47–66. <https://doi.org/10.4467/12311960MN.19.015.11834>.
- Pękacka-Falkowska, Katarzyna. “Nathanael Jacob Gerlach i Christian Gabriel Fischer w Północnych Niderlandach. Zapomniane źródło do dziejów medycyny i przyrodoznawstwa w Zjednoczonych Prowincjach późnych lat 20. XVIII w. – część I.” *Medycyna Nowożytna* 26/2 (2020): 164–165. <https://doi.org/10.4467/12311960MN.20.016.13358>.
- Przybylak, Rajmund, Janusz Filipiak and Piotr Oliński. “Observacje meteorologiczne Gottfrieda Reygera w Gdańsku w latach 1722–1769 i ich przydatność do badań zmian klimatu.” *Przegląd Naukowy. Inżynieria i Kształtowanie Środowiska* 66 (2014): 360–375.
- Sokół, Stanisław. *Medycyna w Gdańsku w dobie Odrodzenia*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960.
- Sokół, Stanisław. *Historia gdańskiego cechu chirurgów*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1958.
- Sulma, Tadeusz and Zofia Schwarz. “Z dziejów botaniki na Pomorzu Gdańskim.” *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria B* 14 (1968): 25–74.
- Sulma, Tadeusz and Zofia Schwarz. “Z dziejów botaniki na Pomorzu Gdańskim, cz. 2: Rozwój botaniki w Gdańsku w dobie Oświecenia.” *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria B* 27 (1977): 63–118.
- Wernerówna, Halina and Zbigniew Kawecki, eds. *Prace o czerwcju polskim – De Cocco polonico opera, 1731–1733–1750*. Translated by Irena Możdżeńska. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969.
- Zajaczkowski, Thaddäus. “History of education in medicine and surgery, first hospitals – development of urology in Danzig/Gdańsk.” *Annales Academiae Medicae Stetinensis* 60/1 (2014): 118–133.
- Zientara, Włodzimierz. “Statut gdańskiego towarzystwa naukowego Societas Litteraria.” *Zapiski Historyczne* 56/1 (1991): 77–92.